

نیفتصاب: چه کیکی کوشنده له جهنگدا¹

وهگرانی له نینگلیزیه وه: که ژال همه رهشید

kazhalh@yahoo.com

- له دارفوری روژناوای سودان کچانی خوار ته مه نی 8 سال به شیوهیه کی روتینی نیفتصاب ده کرین.
- ژنیک وه سفی نه و مهینه تیه دهکات له کاتی هیرشی (نیفتصابی به کومه لدا) بویان که هه ندیکیان منال بوون.
- ژنانی دووگیان ناچار دهکران به به جیهیشتنی کورپه کانیاان که له نه نجای نیفتصاب کردنیانه وه له دایک بیون.
- جه نجه وید هیرشی سیکسی کردوته سه رژنان له هه موو ته مه نه کان و ته نانه ت ژنانی دووگیانیش .

کاتیک دادگای نیو دهوله تی له (Hague) ناماژهی کرد به (دهست دریزی سیکسی-نیفتصاب) وهک تاوانیکی جهنگ له نه فریقا ووتی " نه مه نه و قوربانیانه یه که وای ده بیننه وه که حوکمی کوشتنیاان به سه ردا براوه ."

(Stephen Lewis) نمایندهی نه ته وه یه کگرتوه کان سه بارت به (HIV/AIDS) له نه فریقا ده لیت: " نیفتصاب وای لیها توه نهک ته نها تاوانیکی جهنگه ، به لکو هه لبراردی تاوانه کانه . " نه و که سانه ی که تاوانی نیفتصاب نه نجام دهن خویان ده یانزانی که نه خوشی نایدزیاان هه یه بویه نه م تاوانه ده بیت به شیوهیه کی جیاوازو تاییه ت سه یر کریت .

له رواندا ، جمهوریته تی دیموکراتی کونغو ، سیرالیون ، ههروه ها وولاتانی تری نه فریقی سه دان هه زار ژن نیفتصاب کراون به شیوهیه کی ریگه بو خوشکراو له لایه ن پیاوانیکه وه که زور به دننیا بیه وه ده یانزانی که هه لگری (HIV)² که ده بیته هوی نه خوشی نایدز .

کومه له ی خیرخوازی وای هه لسه نگاندوه که زیاتر له 1\3 نیفتصاب چیه کان که به شاداریان له جینوساید کردنی ره واندا دا کردوه خویان به و قا یرسه توش بیون .

هه رچه نده نعتصاب خو ی وهک تاوانیکی جهنگ ناماژهی پیکراوه له لایه ن " دادگای جنائی نیو دهوله تی " له (Hague) له سالی 1996 دا که چی هیشتا مادده یه کی یاسایی وابسته له به رامبه ر بلاو کردنه وه ی عملی نه خوشی کوشنده ی نایدزدا نی یه .

(Lewis Former) نیردراوی که نه ددی نه ته وه یه کگرتوه کان که نه م هه فته یه ده نیردریته وه بو نه فریقا بو چا وگیرانه وه به پرۆسه ی چاره سه رکردنی نایدزدا ده لیت: " قوربانیه کانی نیفتصاب له نه فریقا به زوری له ناوچه فه قیر نشینه کاندان که هه له اتن و ده ربازبونیان زور قورسه چونکه له ناوچه کانی جهنگ دا ده ژین . کاتیکیش توش ده بن به نه خوشیه که ش له راستیدا هیچ شانسیان نیه له که یشتنی یارمه تی پیاان ، بویه سه رنه نجام نه وانه ده مرن .

ریکخراوی لیبوردرنی نیوده وله تی ده لیت: له دارفوری روژناوای سودان کچانی خوار ته مه نی 8 سالان به شیوهیه کی روتینی نعتصاب ده کرین و وهک کویله یه ک فشاریاان بو ده ینریت بو مه رامی سیکسی له لایه ن جه ویدو میلیشیا عه ره به کانه وه له که مپینی هه له تی پاککردنه وه نه ژادیدا که وا باوه له لایه ن حکومتی سودانه وه پشتیوانی لیکراوه . حکومتی سودان دانی به وه دا نه ده نا که

پشتیوانی میلیشیا عه‌ره‌به‌کانی کردبی له‌شهری خویدا دژی نه‌یاره‌کانی له دارفور کاتیک شوانکاره عه‌ره‌به‌کان و جوتیاره ره‌ش پیسته‌کان هاواری ناره‌زایه‌تیان له‌دژی به‌رزکردبووه به‌دریژی چه‌ند سال.

یه‌کیک له ژنه‌رگاربوه دارفوریه‌کان له‌لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی نه‌منستیدا ده‌لیت: جه‌نجه‌وید نه‌ژنۆی هه‌ندیك له‌ژنان و کچانی شکاندبوو تا ریگه‌ی هه‌لهاتنیان لی بگریت. هه‌رچه‌نده پیاوان ژماره‌ی گه‌وره‌ی نه‌و تاوانانه پیک ده‌هینن به‌لام نه‌منستی ده‌لیت: " چه‌ندیان راپورت گوزارشت له‌وه‌ده‌کن که ژنانی گۆرانی بیژی جه‌نجه‌وید که ناسراون به (Hakama) که په‌یوه‌ندیان کردوه به میلیشیاکانه‌وه له‌ده‌ورانی هیرش و نیغتصابه‌کاندا هاندهریان بون و نه‌وپه‌ری سوکایه‌تی و بی حورمه‌تیان به‌قوربانیه‌کان ده‌کرد له‌گه‌ل تانه‌و ته‌شهر دان به‌نه‌ژادو ره‌چه‌له‌کیان.

به‌هۆی نه‌و عه‌یب و عارو سه‌رشۆریه‌ کۆمه‌لایه‌تی یه‌ی که وابه‌سته‌یه به‌ نیغتصابه‌وه نه‌منستی چه‌ندیان قوربانی تری لیست کردوه‌ته سه‌ر ژماره‌ی تاوانه‌کان کاتیک که قوربانیه‌کان ناویرن نارام و ته‌حه‌مولیان بشکینن سه‌باره‌ت به‌و هیرشه‌سیکسیانه‌ بو سه‌ریان.

به‌لام سه‌ده‌های تر داستانی دل‌ته‌زین ده‌گیرنه‌وه له‌باره‌ی به‌سه‌ره‌اته‌کانیان که ته‌نها بریتی نه‌بووه له‌ نیغتصاب کردن به‌لکو هه‌روه‌ها نه‌شکه‌نجه‌دان و کوشتنی نه‌ندامانی خیزانه‌کانیان له‌لایهن میلیشیا عه‌ره‌به‌کانه‌وه. هه‌ندیك له‌و ژنانه‌ ده‌لین که پیاوه‌ سپی پیسته‌کانی ناو میلیشیاکان پیاوان ووتوین که نیوه به‌تایبه‌تی مه‌به‌ستن چونکه ره‌ش پیستن.

راپۆتی رۆژی دووشه‌مه‌ی نه‌منستی ده‌لیت: نه‌م جه‌وه ترسناک و زۆر درندانه‌یه له‌لایهن ته‌واوی گروپه‌کانی ناو دارفوره‌وه وا نیشان دراوه‌که نمونه‌و شیوه‌ی سزا دان بیت بو‌نه‌و دانیشته‌وه‌ی که له‌دژی حکومه‌تی مه‌رکه‌زی راه‌ه‌ستاون. هه‌روه‌ها راپورته‌که ده‌لیت که جه‌نجه‌وید هیرشی سیکسی کردوه‌ته سه‌ر ژنان له‌هه‌موو ته‌مه‌نه‌کان و ته‌نانه‌ت ژنانی دوگیانیش.

ژنیک له‌دۆی (Garsila) ده‌لیت: "من له‌گه‌ل ژنیکی تردابووم که ناوی (نه‌زیزه) ه‌بوو ته‌مه‌نی 18 سال بوو نه‌و ده‌ردی دلی خۆی بو‌ه‌له‌رستم نه‌و شه‌وه که رفیندرابووین. " نه‌و دووگیان بوو دواتریش کۆرپه‌که‌یان کووشت چونکه ده‌یان ووت " مناله‌که‌ی له‌ دوژمنانه. "

یه‌کیکی تر شایه‌دی نه‌وه‌ی ده‌دا که ژنان به‌کوشتنی کۆرپه‌کانیان به‌پیش چاوی خۆیانه‌وه ، سزا ده‌دران کاتیک ده‌یانوو‌یست هه‌لبین . هه‌ندیك ژن ده‌یانووت که به‌لیدانی زۆر تووند که مه‌به‌ست قاچ شکاندنیان بوو ریگه‌یان لیگیراوه هه‌لبین.

یه‌کیکی تر له‌و قوربانیاینه‌وه‌سفی نه‌و مه‌ینه‌تیه‌ ده‌که‌ن له‌کاتی هیرشی (سیکسی به‌کۆمه‌ل) دا بو‌یان که هه‌ندیکیان منال بوون.

ژنیک له‌دۆی (Silaya) که له‌گه‌ل 8 کچ و ژنی تردا گیرابوون ده‌گیرته‌وه: پاش 6 رۆژ هه‌ندیك له‌کچه‌کان به‌ره‌نلا کران ، به‌لام نه‌وانه‌ی تر که له‌8 سال منانتر بوون له‌وئ ده‌ست به‌سه‌ربوون . 5-6 پیاو یه‌ک له‌دوا‌ی یه‌ک هه‌موو شه‌و نیمه‌یان نیغتصاب ده‌کرد له‌ماوه‌ی 1 سه‌عات دا له‌و 6 رۆژه‌دا.

نه‌منستی ناوی 50 ژن و منالی دابوو که له‌و کاته‌وه‌ی رفیندرابوون بی سه‌رو شوین بوون به‌بی هیچ زانیاریه‌ک له‌باره‌یانه‌وه. هه‌روه‌ها نه‌منستی ده‌لیت: نیغتصابه‌کان به‌زۆری به‌دوا‌ی هیرشی شه‌ره‌کاندا هاتوه له‌دیهاته‌کانی دارفور چونکه ژنان به‌ناسانی ده‌ستیان به‌سه‌ردا ده‌گیرا له‌لایهن جه‌نجه‌ویده‌وه .

ژنان له‌دارفور به‌ناسانی ده‌ستیان به‌سه‌ردا ده‌گیرا بو‌بی حورمه‌تی پیکردنیان ، وه‌ژنان ناسانتر ده‌ست به‌سه‌ر ده‌بوون له‌وه‌زمینه‌چه‌کداری و جه‌نگیه‌دا ، چونکه نه‌وه‌ژنانن به‌رپرسیان له‌سه‌ر په‌رشتی کردنی منالان و نه‌ندامانی تری خیزان . ژنان خزمه‌تچی سه‌ره‌کی خیزانن که‌وايان لیکراوه له‌بارترین بو‌بریندرابوون و هیرش کردنه‌سه‌ریان له‌کاتی هیرشه‌جه‌نگیه‌کاندا. ژنان بو‌یه‌به‌زۆری یه‌که‌م هیرشیان کراوه‌ته سه‌ر له‌کاتی هیرشه‌جه‌نگیه‌کاندا چونکه نه‌وان نزیك ترن له‌ناو دیهاته‌کان له‌به‌راورد به‌پیاوان که زیاتر مه‌یلی کۆبوونه‌وه له‌جیگای دورتر له‌ناوایی و دیکان ده‌که‌ن.

راپورته‌که‌ی نه‌منستی ده‌لیت به‌هۆی به‌رده‌وامی نه‌و سوکایه‌تی و بی حورمه‌تیانه‌وه‌و ناوچه‌یه‌دا ژنان چه‌ند قات زیاتر له‌پیاوان له‌ژیر چاودیریدان له‌نیو دیهاته‌یه‌کان و هه‌روه‌ها له‌نیو په‌نا به‌راندا. هه‌روه‌ها راپورته‌که ده‌لیت ژنان هیرشیان کراوه‌ته‌سه‌رو نیغتصاب کران له‌کاتی قه‌تل و عامکردنی دیهاته‌کان و که‌مه‌کان و نه‌و کاتانه‌ی که به‌شوین جیگایه‌کدا ده‌گه‌ران تیا به‌ه‌وینه‌وه.

هەندىك ئەو ژنانەى كە ئەدژى ئەو سوکايەتياڭە قسەيان کردبوو ئەماوەى سەردانەکانى كەسانى بىيانى سەر بە UN نەتەوہ يەگرتوہکان يان کارگىرى حكومت ، ئەلايەن جە نچەويدەوہ دەکوژران يان دەگىران و نەفى دەکران ئەلايەن ھيزەکانى ئەمنى قەومى يان ئەلايەن مخابراتى عەسکەريەوہ .

خەلکى راگويزراو رەوانەى جىگايەك كراون كە بۆخۆى زىندانىكى واقعيەو مافى نازادى و ھەرچالاکيەكيان لى زەوت كراوہ . ئەم بيحورمەتياڭە ئەدژى خەلکى مەدەنى تەنھا شكاندن و ئەژير پىنانى مافە نيو نەتەوہبيەکانى مروّفنى يە ، بەلكو ھەولدانە بۆ قيزەونكردن و داروخاندنى ژيرخانى كۆمەلايەتى ئەو كۆمەلگايانە . راپۆرتەكەى ئەمنستى ئىشارەتى بە ئە نجامگىرى دەورەيەكى دريژخايەنى ئىغتصاب داوہ لە دارفور ئەوانە راگويزانى زۆرينەى قوربانىەكان و ناچاركردى ژنانى دووگيان بەبە جىبەشتنى كۆرپەكانيان كە ئە ئە نجامى ئىغتصابكردىيانەوہ ئەدايك ببون .

ھەرەوہا دەليت سوکايەتى و چەوسانەوہى ئەو ژنانە دەرواتە ئەو پەرى مەسەلەى واقعى ئىغتصابىش . بەبرواى ھەندىك دەيانووت دووگيان ببون تەنھا ئە ئە نجامى سىكىسى خوازراوہوہ بووہ ، ئەمە ئە دژايەتى ژنانى دووگياندا كە دەيانزانى ئىغتصابكراون . تەنانەت ئەوانەش كە دووگيان نەبوون ئەلايەن خيزان و مېردەكانيانەوہ حاشايانلىكراوہ .

ھەرچەندە ھەلى دەست راگەيشتن بە دەرمان و سەرپەرشتى پزىشكى كە دەبى بەو ژنانە بگات كە تووشى HIV بوون يان ئەبرىنداربوونى توندى ئىغتصابكردن دەنالينن ، بەشيوہيەكى زۆر بى بايەخ و پوچە . ئەمنستى بە كۆمەلگاي نيو دەولەتى ووتوہ كە سەرپەرشتى و خواردن ، ناوو ، جىگەى حەوانەوہ نامادە بگات بۆيان .

دارفور بەردەوام خراپترين و گەورەترين قەيرانى ئىنسانىيە كە ھەزاران كەس بى نان و ئاون و ھەزارانى تر بەتايەتى كۆرپەى تازە ئەدايكبوو و منالانى تر روژانە دەمرن بەھۆى تووش بوونيان بە نەخۆشى . ھەرەوہا راپۆرتەكەى ئەمنستى دەليت : پىشبينىەكان بۆ پىشگرتن و بە دادگادانى ريژى بەرفراوانى ئىغتصاب لە دارفور چاوەروان نەكراوہ . " ئەمبارەيەوہ تەنانەت يەك كەسش ئە جە نچەويدەكان يان ھيزە چەكدارەكان سزا نەدراون ئە بەرامبەر ئە نجامدانى ئەو ھەموونىغتصاب و رفاندانە . "

ئە جەمھوريەتى ديموكراتى كۆنخۇدا بەھەمانشيوہ دلەراوكى و بەدگومانى زۆر بلاوہ سەبارەت بەو دەسەلاتدارانەى كە خۇيان خويىاو ئالودەى ئىغتصابن و ئەگەل ئەوھشدا بايەخ نادريت بە راپۆرت و دادگايى كردنى ئەو تاوانبارانە .

كارگىرىكى بەرپرسىار ئە سەرپەرشتى و چاودىريكردى ژنان و منالان دەليت : ئە 60 كەيس كە راپۆرت كرابوون ئە ماوہى ساليك دا تەنھا دوانيان 2 كەيشت بە ئوفيسى دادگاي گشتى و دەدريت بەسەنتەرى مافە نيو نەتەوہبيەکانى مروّف و چالاکى ديموكراتى ئە مۆنتريال . ھەرەوہا گروپە مروّف دۆستەكان دەلین " ئەوانە ئەو قوربانىە بيتاوانانەن كە بۆ دريژايى ژيانيان بە قورس ترين نازارەوہ دەنالينن تامردن . " ريخراوى مافەكانى ژنان كە روخسەتى چوئە ناوہوہو كاركردىن و يارمەتى داني پزىشكى ھەيە نيشانىدا كە 67% لە كۆى 250 , 000 ژن كە ئىغتصابكراون و ئىستا ماونەتەوہو تووش بوون بە (HIV) . ئەو گروپە دەليت ئەو شالوى ئىغتصابكردىانە بوونەتە ماشينى بلاوكردىوہى (HIV) .

تېيىنى :

1. ئەم بابەتە ئە لاين (Olivia Ward) نوسراوہو لەروژنامەى (Toronto Star) كە ئە تۆرۆنتۆ دەردەچىت بلاوكراوہتەوہ .

2. (HIV) : Human Immunodeficiency Virus ، مرچ قەفف مناعە المکتسبە ايدز .